

ІВАН ФРАНКО

СОНЕТИ

**ЛЬВІВ
1955**

--	--	--	--

ІВАН ФРАНКО

СОНЕТИ

Кабінет французької мови

194

746 № 918

372445

УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА
ЛДУ
Ім. Ів. Франка

СОНЕТИ ІВАНА ФРАНКА

Немає такого літературного жанру, в якому б не працював Іван Франко. Йому належить одно з перших місць серед українських прозаїків і драматургів другої половини ХІХ ст., він є основоположником української наукової літературної критики, але найповніше його невичерпний і багатющий талант виявив себе в поезії. Поетична спадщина великого Каменяра — один з найдорожчих скарбів української культури. Сіяння поетичного слова Івана Франка не пригасло нітрохи за 39 років, які відділяють нас від смерті поета. Навпаки, тільки в наш радянський час поезія Франка набула справді загальнонародної популярності, а освітлена сонцем науки постать геніального сина українського народу вирисовується перед нами зі всіма найдрібнішими рисочками і в повній величі.

Перша і найбільша поетична збірка Франка «З вершин і низин» — найгучніший після «Кобзаря» заклик до революційної боротьби, який виривався з грудей селянського сина й озвався луною в серцях пригноблених мільйонів. Різні розділи і цикли цієї книги нанизані на одну ідейну нитку — «Лиш боротись — значить жити!» Як справжній революціонер, І. Франко розкриває зміст свого лозунгу боротьби. Звертаючись до галицького селянина, рекрутованого в австрійську армію, поет пише:

Муштруйся, рекруте небоже,
Слізьми оружжя обливай!
Хились, корись, а тільки, брате,
Оружжя з рук не випускай!

Учись владати ним, учися
Стріляти цільно...

Прийдеш на ворога стріляти,
І кров рікою потече.

Продовжуючи традиції Шевченка в нових суспільно-історичних умовах, Франко зв'язав свою боротьбу проти гнобителів народу не лише з бідним селянством, але й з робітниками.

Великий поет, яким був Франко, не може обмежитись одною політичною лірикою. Вже в книзі «З вершин і низин» ми знаходимо зразки глибоко інтимної поезії і філософських роздумів. Мотиви цих творів пізніше стали основою для збірок «Зів'яле листя», «Мій ізмарагд», «Із днів журби». Радянське літературознавство давно відкинуло неправильну думку буржуазно-націоналістичних дослідників поезії Франка про те, що в цих книжках поет заперечує суспільну боротьбу. Яка б не була широчезна гама звуків поетичного таланту Франка, він ніколи не добував з нього дисгармонійної сумбурної музики. Могутні, маршові акорди «Вічного революціонера» не суперечать шелесту зів'ялого листя. Сум поета, втомленого титанічною боротьбою з тим проклятим суспільним ладом, що був основною причиною особистого нещастя людини, тільки підкреслює правоту тієї боротьби.

Визначне місце в поезії Франка займає сатира. Вона була в першу чергу скерована проти галицької буржуазної інтелігенції, яка, виконуючи роль лакея польських і австрійських панів, удавала з себе служницю народу.

Франко надзвичайно збагатив українську поезію в жанрі поеми. Ідейно-тематичний діапазон його поем неймовірно великий. Тут і «Лис Микита» і «Абу-Касимові капці» — поеми для дітей, тут філософські поеми «Смерть Каїна» і «Цар і аскет». тут глибоко патріотичні і найкращі поеми «Іван Вишенський» і «Мойсей» та багато інших.

Невсипуща праця на полі суспільного поступу і нещадна боротьба проти соціальної несправедливості — це основні ідеї всієї поезії Івана Франка.

Обсяг поезії Франка за змістом гігантський. Він відповідає такому ж обсягові різних поетичних форм. Важко знайти таку народно-пісенну або класичну форму вірша, яка не була б в його поетичному арсеналі. Франко широко застосовував канонічні форми поезії, деякі з них він вперше ввів в українську літературу.

Знаменно, що свою літературну діяльність Франко розпочав сонетами. Перші його твори «Народна пісня» і «Котляревський» (1873 р.) — це високо майстерні сонети, де Франко неначе вказує на два основні джерела — народну творчість і українську класичну літературу, які постійно живили ідейністю і образністю його поетичне слово.

* * *

Сонет — це канонічна форма вірша. Його порівняння з чашею, яка може наповнятись вином різних гатунків, не нове, але влучне. Справді, від часу виникнення сонета і дотепер різні поети, залежно від

того, в яку епоху вони жили, які принципи відстоювали в мистецтві, якому класові вони служили, наповняли ту чашу хто солодким напитком, хто терпкуватим трунком філософії, а хто гірким напоєм життя.

Виникнувши в Італії в тринадцятому столітті, сонет прожив складне і довге життя, але не постарівся. В тих чотирнадцять рядків п'яти- або шестистопного ямба великі поети вкладали такі думки і почуття, які не можуть ніколи загинути.

Живучості сонета сприяє, безперечно, його форма, що дуже гармонійно поєднується зі змістом. Сонет порівнюють до п'єси. Перші два чотирирядкові куплети (катрени), які пов'язані (правда, не завжди) спільними римами і являють собою одну синтаксичну цілість, є розгортанням теми вірша, його зав'язкою. Останні два трирядкові куплети (терцети) є розв'язкою; вони за образністю повинні бути сильніші, ніж перша частина сонета. Катрени ширші і спокійніші: читаючи їх, ми звикаємо до них, але раптом форма міняється, стає більш лаконічною, бо настає розв'язка, яка мусить бути висловлена якомога чіткіше і коротше. Безперечно, що не поетичне експериментаторство, а саме зміст, який уклався в кінцевих трирядкових строфах, породив перший сонет у першого його автора. Звичайно, що після того, як сонет став, так би мовити, узаконеною і до того надзвичайно розповсюдженою формою, слабші поети, як це завжди буває, наслідували могутніх сонетярів тільки у формі. Такі сонети вмирали скоріше, ніж їх автори. Це явище мало місце і в українській поезії. Недаремно Іван Франко писав:

Голубчики, українські поети,
Невже вас досі нікому навчити,
Що недосить сяких-таких зліпити
Рядків штирнадцять, і вже й є сонети!

П'ятистоповий ямб, мов з міді литий,
Два з чотирьох, два з трьох рядків куплети,
Пов'язані в дзвінкі рифмові сплети, —
Лиш те ім'ям сонета слід хрестити.

Тій формі й зміст най буде відповідний;
Конфлікт чуття, природи блиск погідний
В двох перших строфах ярко розвертаєсь.

Страсть, буря, бій, мов хмара піднімаєсь,
Мутить блиск, грізно мечесь, рве окови,
Та при кінці сплива в гармонію любови.

Цей сонет, написаний в 1893 році, є переробкою вірша Івана Франка з 1882 року «Галицьким сонетистам». Пишучи його, Іван Франко мав на увазі галицьких сонетярів типу Устияновича.

Перший сонет на Україні з'явився, очевидно, в 1830 році, в шостій книзі «Вестника Европы». Це переробка Шпигоцьким вірша Сафо. Сонети писали визначніші представники харківської школи романтиків Метлинський і Боровиковський. І хоч все це були тільки спроби, їм належить перше місце в історії українського сонета. Слабкість тих сонетів не в тому, що вони писані силабічним розміром, а в тому, що вони в'ялі, невикінчені щодо змісту. Першими вдалими сонетами в українській поезії слід вважати сонети Маркіяна Шашкевича. Їх всього два, написані біля 1835 року. Якщо в першому («Сумрак вечірній») поет віддає данину романтиці, то в другому («до ***»), набагато майстернішому за формою, він славить людський розум, що може «Гадкою крепков тьми світа розмести¹». На той час це були сміливі слова, в яких звучала, хай ще слабо, антирелігійна думка.

До сонетної форми звернувся на зорі своєї літературної творчості Ю. Федькович. В 1860—61 рр. він написав шість сонетів, серед яких кращий — «На дорогу». З великим співчуттям поет звертається до «брата», бідного буковинця, що покидає рідний край і їде в світ шукати місця, «де би добре жити». Сонети Федьковича оригінальні за змістом і цікаві за формою. Один з них — «В церкві» — написаний коломийковими рядками. Однак не сонети, а інші поезії Федьковича визначили його як справжнього співця Гуцульщини.

Іван Франко був новатором в українській поезії у всіх її видах і жанрах як щодо змісту, так і щодо форми.

Новаторство Франка в області сонета полягає передовсім в тому, що він налав йому революційно-демократичного змісту. Тут новаторство великого Каменяра має світове значення. До Франка в сонет вкладали почуття кохання (Петрарка), психологічні картини (Шекспір), пейзажну лірику (Міцкевич). Франко незмірно розширив тематичні рамки сонета. Він поставив його на той соціальний і національний ґрунт, з якого сам виріс, зробив його знаряддям своєї боротьби проти гнобителів народу.

Три цикли сонетів «Осінні думи», «Вольні сонети» і «Тюремні сонети» Франко написав у 80-х роках минулого століття. Це були чи ненайважчі роки в житті поета. Тяжке матеріальне становище, вічне цькування з боку націоналістичних писак і, нарешті, тюрма (1889) не зламали мужньої душі великого поета. І, коли в «Осінніх думках» крізь невеселі настрої поета тільки пробивається віра в перемогу життя над смертною заметіллю зими (Сонет IV), то в дальших циклах Франко кличе до боротьби за життя.

«Вольні сонети» — поезії, що на перший погляд здаються різними

¹) М. Шашкевич, Львів, книжково-журнальне видавництво, 1954
стор. 66

за змістом і об'єднаними в один цикл формально. Насправді ж їх пронизує спільна ідея — ідея революційного перетворення світу.

Порівнюючи сонети до рабів, бо так, як раби закуті в кайдани, думка в сонетах скута законами форми, поет тут же знаходить другий образ:

Сонети — це пани. В них мисль відроду
Приглушено для форм; вони вигоду,
Пожиток кинуть, щоб ловити моду:
Се гарний цвіт, що не приносить плоду.

Франко кличе «рабів» єднатися для боротьби з «панами». Та боротьба мусить бути кривавою. В цьому поет переконаний, і він не боїться кривавого вибуху, а, навпаки, вірить, що тільки революція може оновити світ. До людей, які бояться революції, Франко звертається словами:

Не бійтеся! В кривавих хвиль навалі
Не згине думка, правда і добро,
Лиш краще, ширше розів'ється далі.

А далі Франко ще глибше розкриває значення революційного перевороту. Адже в світі, де «неробів горсть мала» поневолює мільйонні трудящі маси, годі шукати правди. Правди немає, за нею людство повинно піти до останнього найтяжчого бою і здобути її. В «Пісні будучини» Франко висловив непохитну віру в перемогу народу в його священній боротьбі за волю й правду. Образ «Пісні будучини» у вірші не розкритий прямо, але ми відчуваємо, що це той же неприборканий нічим «вічний революціонер», негасимий дух людський, що прагне до визволення. Він може розвинутися в «пречудний цвіт» тільки

...над оновленим щасливим світом,
над збратаними, чистими людьми...

Поряд з відкритою боротьбою гноблених з гнобителями, як найбільшим фактором в розвитку людства, Франко ставить і інші сили — науку і мистецтво, які невинно впливають на життя суспільства.

Стверджуючи невмирущість високомайстерного твору мистецтва «Сікстинська мадонна», Франко вбачав завдання мистецтва у благородному і вірному служінню народові. В заключному вірші вольних сонетів він показав класову суть мистецтва. Тут же він розвінчав німецьких мілітаристів, що зробили літературу знаряддям у своїй чорній антилюдській справі. Цей вірш не втратив політичної актуальності до наших днів.

«Вольні сонети» належать до найбільш революційних і найкращих поезій безсмертного Каменяра. Ідейно вони нерозривні з «Тюремними сонетами». «Тюремні сонети» — це своєрідний тюремний щоденник ув'язненого поета. Франко дійсно написав їх в тюрмі у 1889 році. Тут кожен вірш — ескіз життя, страшний, але безпощадно правдивий.

Два чи три натуралістичні моменти, які поет навмисно використав для того, щоб зробити виклик усій зграї націоналістичних письменників, різко протиставити себе їм, ні в якому разі не дають підстав для того, щоб характеризувати величезний цикл «Тюремних сонетів» як натуралістичний твір. Проте саме так поступили націоналістичні критики. Франко знав, що ці любителі чистого мистецтва знехтують його «Тюремними сонетами», і написав про них:

«Агій, — почнуть естетики кричати, —
Ось до чого у них доходить штука!
Яка де в світі погань є, грязюка,
Вони давай її в сонети бгати.

Петрарка в гробі перевернесь, пробі!»
Нехай! Та тільки він ходив в саєтах,
Жив у палатах, меч носив при собі.

Тим-то краси, пишнот в його сонетах
Так много. Ми ж тут живемо в клоаці,
То й де ж нам взяти кращих декорацій?

В «Тюремних сонетах» Франко викриває фальшивий гуманізм буржуазних письменників. Любов до людей завжди мала у нього соціальний зміст. Для нього любити людей — означало ненавидіти тих, що своєю несправедливістю штовхають людину на шлях непутний. Тим-то дві богині, що з'являються у сні героєві «Тюремних сонетів», це — Любов і Ненависть. Саме в уста Ненависті поет вкладає такі слова:

«Не в серці людським зло! А зла основа —
Се глупота й тота міцна будова,
Що здвигнена людьми і їх же губить.

Се зло й тобі прожре до кості тіло,
Щоб ти зненавидів його і бивсь з ним сміло.
Хто з злом не боресь, той людей не любить!»

«Тюремні сонети» пройняті пафосом боротьби за свободу. Особливо характерні з цього погляду сонети, об'єднані спільним заголовком «Криваві сні», де поет спалахнув нестримною ненавистю до кривавих мучителів народу, цісарських слуг.

А звір зневаги до людей і власти,
І тьми росте і висить понад нами!
Ми його жертви, вас зведемо з могили:
«Не м'якніть без часу! Гартуйте сили!
Гоніте звіра, бийте, рвіть зубами!»

Ворог людського щастя виступає тут не прикритий поетичним образом, Франко прямо говорить: «О, Австріє! Де ти поставиш стопи, повзе облуда, здирство, плач народу». Франко виявляє глибоке розуміння ганебної політики цісарського уряду; даючи зверхність польським панам в Галичині, він намагався навіки посвасити два багаті слов'янські народи. Сорок п'ятий вірш «Тюремних сонетів» є ілюстрацією до слів Й. В. Сталіна про те, що австрійці польськими руками душили Галичину.

Крім трьох згаданих циклів сонетів, що увійшли в збірку «З вершин і низин» (1893 р.), у Франка ще є багато сонетів, розкиданих по різних циклах у всіх його збірках, за винятком книжки «Мій ізмарагд».

Цікаво, що в найбільш ліричній збірці, «Зів'ялому листі», знаходимо лише три сонети, хоч сама тема книжки, виходячи з традиційного уявлення про сонет, повинна була б вимагати від поета саме цієї форми.

Про роль поета в суспільстві Франко говорить в полемічному сонеті «Данилові Млаці». Ізидор Воробкевич, буковинський поет і священник, який виступав під псевдонімом Данила Млаки, пожалівся в одному з своїх віршів на критиків, яким він не може догодити: коли він сумує — його лають, коли він пише радісні вірші — його знов лають. Франко висміяв безпредметний сміх і сум поета; співець повинен бути міцно зв'язаним з народними масами і в «бурхливім морю» життя повинен бути їх керманичем. Лише тоді він може претендувати на високе звання поета. Слова Франка: «Не все ще той поет, великий, чільний, що вірші пише і слова римує» не втратили і понині своєї гостроти.

І. Франко обробив і вигладив форму сонета. Він перший на українській мові написав сонет струнким п'ятистопним ямбом. Сонети Франка вражають величезним багатством рим. Ставлячи на перше місце зміст, він, не насилуючи форми, відійшов від спільних рим для обох катренів в першій половині сонета. Але Франко дуже дбайливо ставився і до форми. Прикладом цього може бути той факт, що вірш «Народна пісня», написаний шестистопним ямбом в 1873 році, Франко уже на схилі свого життя переробляє в сонет з п'ятистопним ямбом, щоб надати йому більшої чіткості і сили. Майже в усіх сонетах Франка ми знайдемо розвиток змісту, що проходить у відповідності з розвитком форми. Для прикладу може послужити сонет

«Котляревський». В першій половині вірша поет подає образ орла, що ударом крила відбив грудку снігу на високому кам'яному схилі. Та грудка покотилася вниз і через деякий час перетворилася в нестримну лавину. Це зав'язка. Розв'язка наступає в першому терцеті, де Франко в попередні образи вкладає конкретний зміст, порівнюючи Котляревського з могутнім орлом. В другому терцеті наступає узагальнення із влучного порівняння.

Палка жагуча муза Івана Франка впливала і впливає дотепер на українську поезію. Можна твердити, що цей вплив відчутно і на сонетах Лесі Українки. Цілу низку чудових сонетів написала Уляна Кравченко, учениця Івана Франка в поезії. На жаль, вони маловідомі, як і сонети В. Самійленка. Слід згадати ще про талановитого львівського поета А. Волощака, який в тридцятих роках написав цикл глибоко патріотичних революційних сонетів, закликаючи трудящих Західної України на боротьбу проти польського фашизму, за возз'єднання з Радянською Україною.

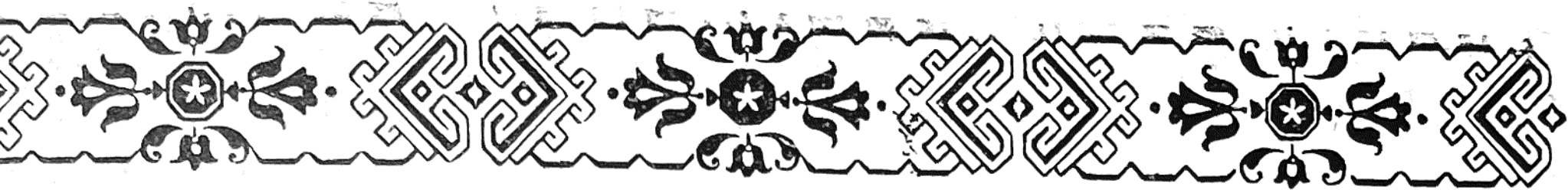
Вплив сонетів Івана Франка на українську радянську поезію безперечний. Згадаймо хоча б сповнену вогнем поезію О. Гаврилюка. В описі побуту в'язнів Берези Картузької, в окремих поетичних засобах ми відчуваємо тут дух Франка. Видатні українські поети наших днів М. Рильський і М. Бажан наповнили вироблену Франком форму сонета глибокими почуттями радянських людей. Вони довели, що ця форма вірша може і повинна бути використана молодими літературними силами.

Дмитро ПАВЛИЧКО.

ВОЛЬНІ СОНЕТИ

Сонети — се раби. У форми пута
Свобідна думка в них тремтить закута,
Примірена, як міряють рекрута,
І в уніформ так, як рекрут, упхнута.

Сонети — се пани. В них мисль відроду
Приглушено для форм; вони вигоду,
Пожиток кинуть, щоб ловити моду:
Се гарний цвіт, що не приносить плоду.

Раби й пани! Екстремі ся стрічають,
Несмілі ще їх погляди, їх речі,
Бо свої сили ще раби не знають.

«Простуйся! В ряд!» Хлоп в хлопа, плечі в плечі
Гнеть стануть свідомі одної мети,
Живі, грізні, огромнії сонети...

«Чого ти, хлопе, вбравсь у стрій лицарський,
Немов боїшся насміху і сварки?
Чого важкий свій молот каменярський
Міняєш на тонкий різець Петрарки?»

«Замість валити панський гнів і царський,
Ти скрився в поетичні закамарки!
Гіркий, та нешкідний удар писарський,
Мов полинівки чарка у шинкарки».

«Ні, я не кинув каменярський молот,
Усе він в моїй, хоч слабій, долоні,
Його не вирве насміх, ані колот.

«І як невпинно він о камінь дзвонить,
Каміння грюк в душі мені лунає,
З душі ж луна та співом виринає»

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

Орел могучий на вершку сніжному
Сидів і оком вдовж і вшир гонив,
Втім, схопився і по снігу мілкому
Крилом ударив і в лазур поплив.

Та грудю снігу він крилом відбив,
І вниз вона по склоні кам'яному
Котитись стала — час малий проплив,
І вниз ревла лавина дужче грому.

Так Котляревський у щасливий час
Вкраїнським словом розпочав співати.
І спів той виглядав на жарт не раз.

Та був у нім завдаток сил багатий,
І огник, ним засвічений, не згас,
А розгорівсь, щоб всіх нас ogrівати.

НАРОДНА ПІСНЯ

Глянь на криницю тиху, що із стін могили
Серед степу сльозою тихою журчить:
В ній мов в свічаді, личко місяця блищить,
І промінь сонця миєсь в її срібній хвили.

На дні її щось б'ється, мов таємні жили...
Той рух живий ніколи не бажа спочить,
Вода її пречиста тисячі живить
Дітей весни, що густо вкруг її обсіли.

Криниця та з живою, чистою водою —
То творчий дух народа, а хоч в сум повитий,
Співа до серця серцем, мовою живою.

Як початок криниці нам на все закритий,
Так пісня та з джерел таємних ллєсь сльозою,
Щоб серце наше чистим жаром запалити.

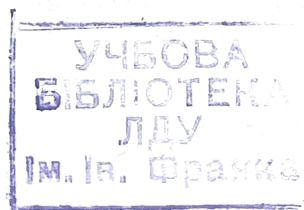

Незрячі голови наш вік кленуть,
В котрім, говорять, перед правом сила,
А чесній думці перетяті крила,
А правду й волю, як звіра, женуть.

Та що ж то — право? Право — се лиш сила,
А сила — право, се закон природи.
В життю лиш сила ломить перешкоди,
До лету вгору розпускає крила.

Та що ж се — сила? Лиш п'ястук та зброя?
А серця вашого огонь святий,
А думка, що світи нові будує,

А волі вашої залізні крила,
А переконань, правди блиск яркий —
Чи ж се не також непропаща сила?

Жіноче серце! Чи ти лід студений,
Чи запашний, чудовий цвіт весни?
Чи світло місяця? Огонь страшенний,
Що нищить все? Чи ти, як тихі сні

Невинності? Чи як той стяг воєнний,
Що до перемоги кличе? Чи терни,
Чи рожі плодиш? Ангел ти надземний,
Чи дэмон лютий з пекла глибини?

Чим б'єшся ти? Яка твоя любов?
В що віриш? Чим живеш? Чого бажаєш?
В чім змінне ти, і в чім постійне? Мов!

Ти океан: маніш і потопляєш,
Ти рай — добутий за ціну оков.
Ти літо: грієш враз і громом убиваєш.

Вам страшно тої огняної хвилі,
Коли з мільйонів серць, мов божий грім,
Закута правда бухне і застиглі
Шкарлющі світа розірв'є на нім?

Ви боїтесь, щоби криваві хвилі
Не потекли і не підмили дім
Блискучої освіти, не змулили
Швидкого поступу думок зовсім?

Не бійтеся! В кривавих хвиль навалі
Не згине думка, правда і добро,
Лиш краще, ширше розів'ється далі.

Не бійтеся! Не людськості ядро
Та буря зломить, а суху лушпину —
Ядро ж живеє розростесь без впину.

В снах юності так сквапно ми шукаєм
Пряміх стежок і молодим умом
Так просто, гарно вік свій укладаєм,
Так чесно, сміло боремось зо злом...

А втім, в життя, мов в п'яних стиск, вступаєм:
Сей відси штовхне, відти той часом:
Сяк-так в'ємось, удари обминаєм,
Ба й других пхнем самі набік плечом.

Оглянемось — і де наш замір дівся!
Жизнь наша, наче манівці, блудна, —
Ще щастя, сли вокруг ти не вертівся.

Будь, мов та хвиля! Хоч грізна й мутна,
Та де вал верг її — там по ній осівся
Осад новий; живий — земля плідна.

Як те залізо з силою дивною,
Що другеє залізо тягне к собі
І магнетизмом звесь, не в супокою
Зціпляєсь, але в ненастанній пробі,

А як його безділля вкриє ржою,
Під ржою й сила гине, мов у гробі, —
От так і серце, що, грижі стрілою
Прошиблене, само з'їдаєсь в собі.

Лиш праця ржу зотре, що грудь з'їдає,
Чуття живе, неткнуте, заховає,
Непросихаючу нору живить.

Лиш в праці мужа виробляєсь сила,
Лиш праця світ таким, як є, створила.
Лиш в праці варто і для праці жити.

Смішний сей світ! Смішніший ще поет,
Що все в нім хоче серіозно брати,
Що в тій погоні до незвіських мет
Розумну думку рад би відшукати.

Смішний сей світ! В нім правом — дикий гнет,
А чесна праця в перегнилі шмати
Вкриваєсь, а коб мала лиш відмёт
З страв дармоїдів, щоб живіт запхати,

Та мала б доста для потреби своєї!
Смішний сей світ! Неробів горсть мала
Себе вважає світом, паном всьої

Землі і ціллю всього, що на світі!
Смішний поет, що хтів би, окрім зла,
В тім світі правди й розуму глядіти.

СІКСТІНСЬКА МАДОННА

Хто смів сказать, що не богиня ти?
Де той безбожник, що без серця дрозі
В твоє лице небесне глянуть може,
Неткнутий блиском твої краси?

Так, ти богиня! Мати, райська роже,
О глянь на мене з своєї висоти!
Бач, я, що в небесах не міг найти
Богів — перед тобою клонюсь тоже.

О бозі, духах мож ся сумнівати
І небо й пекло казкою вважати,
Та ти й краса твоя — не казка, ні!

І час прийде, коли весь світ покине
Богів і духів, лиш тебе, богине,
Чтить буде вічно — тут, на полотні.

Ось спить дитя, невинний ангел чистий.
Смієсь у сні — се ангел з ним іграє...
Сплакне у сні — се ангел, в облак мглистий
Розплившись, манить його й щезає.

І сон оцей нестертий, віковистий
В душі його по собі слід лишає:
З дитячих снів той ангел промінистий
Раз в раз бажання, тугу в нім збуджає.

Рвесь молодець від батька і від мами
Чогось шукати десь в чужій чужині,
А ангел з далі кличе: «Д'міні! Д'міні!»

Любві, надії він спішить стежками,
Там плід здобуде, тут лиш квіти зв'ялі,
А ангел з далі кличе: «Далі! Далі!»

ПІСНЯ БУДУЩИНИ

Знов час прийде, коли з погорди пилу
Ти отрясешся й ясною зізодо
Засяєш людам, і підуть з тобою,
Серця твою почують давню силу.

Знов час прийде, до найтяжчого бою,
Останнього, за правду й волю милу
Ти поведеш народи і прогнилу
Стару будову розваліш собою.

І над обновленим, щасливим світом,
Над збратаними, чистими людьми
Ти завітеш новим, пречудним цвітом.

Прийде той час! Істотою цілою
Ми чуєм хід його поза собою,
Та доживем його — не ми... не ми!

Досіть, досіть слова до слів складати,
Під формою блискучою, гладкою,
Мов хробака під гарною лускою,
Пекучий біль і сльози укривати!

Лікар іде! Не час тепер ховати
Поганих струпів. Смілою рукою
Розкрити їх треба, мимо встиду й болю
Всю гниль нещадно з тіла виривати.

Час показати, що людськість мужем стала.
Дитинячих іграшок відреклась,
Своє важке призначення пізнала;

Що снігова метіль вже унялась,
Безцільних поривів пора пропала,
Розумних діл пора розпочалась.

Ні, не любив на світі я нікого
Так, як живому слід живих любити,
Щоб, не зрікаючись себе самого,
Ввійти в другόго душу, переймить

Його думки, його бажання жить,
Не думавши добро творить із того,
І так, незáмітно зовсім для нього
Вести його, де вища ціль манить.

Відразу бути паном і слугою,
Зректись себе і бути самим собою —
От так любить ніколи я не вмів.

Чи самолюбства в мні замного стало,
Чи творчих сил живих було замало?
Чи шлях життя мене фальшиво вів?

І довелось мені за се страждати!
Де лиш любові правдивої шукав я,
Усе за неї був готов віддати —
Те саме все безсилля зустрічав я;

То вбране в гордошів холодні шмати,
То в слів цукрових стрій конвенціональний,
В мрій, сліз, зітхання плащ сентиментальний,
Та в бій життя зовсім незгоже стати.

Лиш де я не шукав її, де навіть
І зло чинив, щоб стать її негідним,
Там я найшов її. От тим-то травить

Мене подвійне горе жалом мідним:
Те зло, що своїм прогріхом вважаю.
І те добро, що без заслуги маю.

Колись в сонетах Данте і Петрарка,
Шекспір і Спенсер красоту співали,
В майстерну форму, мов різьблена чарка,
Свою любов, мов шум-вино, вливали.

Ту чарку німці в меч перекували,
Коли знялась патріотична сварка;
«Панцирний» їх сонет¹, як кáпрал, гарка,
Лиш краску крові любить і блиск стали.

Нам, хліборобам, щó з мечем почати?
Прийдесь нову зробити перекову,
Патріотичний меч перекувати

На плуг — обліг будúщини орати,
На серп, щоб жито жать, життя основу.
На вили — чистить стайню Авгіóву.

¹ Мова тут про звісні в німецькій літературі «Geharnischte Sonette» Фр. Рюккерта.

ТЮРЕМНІ СОНЕТИ

SECRET

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON, D.C.

Се дім плачу, і смутку, і зітхання,
Гніздо грижі, і зонсуття, і муки!
Хто тут ввійшов, зціпи і зуби й руки,
Спини думки, і речі, і бажання!

Кукіль тут полють з жита, видається,
Та рівночасно свіжий засівають;
По параграфам правду виміряють,
Але неправда і без міри лється.

Тут стережуть основ, але основу
Усіх основ — людського серця мову,
І волю, й мисль зневажують, як дрантє.

Ви, що, попавши в западню ту, хтіли
Найти в ній людський змисл і людські ціли —
*Lasciate ogni speranza*¹ — мовив Данте.

¹ Покиньте всю надію.

«Вузька, важкая до добра дорога» —
Се сказано десь у письмі святому.
Та я перечу тим словам якмога,
Пізнавши вхід до в'язенного дому.

Вонючі сіни — перша осторога,
Скрипливі двері в хіднику тісному.
Відтак ідеш по манівцю крутому,
А там подвір'я, мов пуста берлога.

А по подвір'ю вояк патрулює,
У сінях варта, стражники понурі
І арештанти наче тінь снуються.

Сей шлях важкий — чи до добра прямує?
Спитайте тих, що мучаться в тім мурі!
Зрахуйте сльози, що день в день тут ллються!

Гей, описали нас, немов худобу:
І назву, й вік, і ріст, і всю подобу,
Волосся, очі, зуби, всі приміти —
Тепер хоч в Відень нас на торг гоніте!

Гей, обшукали нас, немов бандити:
Всі кишені, всю одіж, всю особу,
Ножі, тютюн, і гроші, й всю оздобу
Забрали — хоч в турецький рай ведіте!

Ну, от тепер ми чисті! Глупі, глупі!
Ножі, оздоби й скарби наші з нами,
Тих вам не взять бандитськими руками!

І розвели нас у апартаменти
Державні. Злишні тут всі компліменти!
Салон, їдальня й с... — все вкупі.

Сиджу в тюрмі, мов в засідці стрілець,
Усякий звір поперед мене мчитьсья,
Не криється від мене, не боїтьсья,
Показує, в чому́ хто є мистець.

Лис — злодій тут, не скромник, не святець,
І вовк — не музикант, а просто вбійця,
Медвідь — дерун і лютий кровопійця,
Забув про жарти, бубен і танець.

Тут всяку видно наголо особу,
Мов фрак роздівши й мундур урядовий,
Вони і людську скинули подобу.

Я в засідці дрібнії точу стріли
І напинаю лук свій все готовий —
Ну, бачність, звірі! Не хиблю я ціли!

Вам хочесь знать, як нам в тій казаматі
Проходить час? О, страх патріархально!
Як господарські діти, йдемо спати
Ураз з курми, лиш що заснуть звичайно

Не можемо. Ні про що розмовляти,
То й мовчимо. Лиш сей та той нечайно
Зітхне. Минає восьмий час, дев'ятий...
Втім Герсон¹ стука о стіну нагально

І лізе до вікна. «Ти спиш, Реєнте?»
«Ні!» — «Так подай там знак до Розпоряки,
Mir wellen eppes machen düll den Mente!²»

Стук, стук по стінах! Гомонять тихцем...
Пост настороживсь, став к вікну лицем —
Втім, справа хтось як рякне: «Лут табаки!»

¹ Герсон — конокрад, далі прізвища арештантів.

² В злодійськiм жаргоні значить: «Нумо подразнити трохи вояка!»

«Не будеш тихо!» крикнув пост і шпарко
Побіг туди, відкіля крик роздався.
«Рахміль! Рахміль!» крик зліва обізвався, —
Знов пост біжить, клене, аж небу жарко.

«Чекай-но, я вас тут навчу кричати!»
Та поки ще добіг на місце крику,
Вже Герсон став неначе кіт м'явчати,
А справа хтось там виє «Кукуріку!»

Із всіх вікон посипалось, як град:
«Козидра! Шпичка! Rich da'n Tat'n agan!»
Пост став, немов підрізаний баран.

І раптом стихло все, мов в домі смерти.
Хто? Де кричав? І пощо? — годі знать.
Се наші є вечірнії концерти.

і Чорти твоєму батькові.

Вже ніч. Поснули в казні всі, хропуть,
І пільма налягла. Лиш візитирка
Підсліпуватим своїм оком зирка,
Немов моргає злобно: «Ось ви тут!»

Десь на завісах скригнула кватирка,
Плюскоче дощ, і грубі краплі б'ють
О ринву, — ринва так жалібно дирка
О мур, мов хоче вирватися з пут.

Та ні, не вирвешся! Залізні гаки
Держать тебе, дозорці, як собаки,
Пильнують, ходить шельвах під вікном.

Не вирвешся! І глухне зойк розпуки,
В тяжкій знесилі опадають руки...
Заснуть, заснуть, хоч би мертвецьким сном!

А ледво тільки сон нам зломить очі,
Гнеть північна його сторожа згонить;
Гримить корітар, колоддя скрегоче
При дверях, думаєш спросоння: дзвонить

Пожарний дзвін... Зриваєшся — аж ні!
Пан ключник входить з лампою, поглипне
На крати, чи здорові та міцні,
На піч, на кибель, тапчани — та й зникне.

Знов колодки скрегочуть, а ногойці
Казню за казнею пліндрують далі,
Мов Лопотова та війна у байці.

Що сон із змучених повік украли,
Грижі неситій не дали заспати —
Байдуже їм, коб лиш здорові крати.

А рано, поки час ще виб'є п'ятий,
Знов Лопотове славне військо грюка:
Іде «кибльовання». Що се за штука —
Йй-богу, сам не знао, як сказати.

«Агій, — почнуть естетики кричати, —
Ось до чого у них доходить штука!
Яка де в світі погань є, грязюка,
Вони давай її в сонети бгати.

«Петрарка в гробі перевернесь, пробі!»
Нехай! Та тільки він ходив в саєтах,
Жив у палатах, меч носив при собі.

Тим-то краси, пишнот в його сонетах
Так много. Ми ж тут живемо в клоаці,
То й де ж нам взяти кращих декорацій?

Колись в однім шановнім руськім домі
В дні юності, в дні щастя і любови
Читали ми «Что делать?» і розмови
Йшли про часи будущі, невідомі.

Домашні дами ось як побивали
Не раз мої гарячі дифірамби:
«Е, спільна праця! В таким разі й вам би
Прийшлося чистить виходки й канали».

Не знали дами, що важке, всесвітнє
Питання те вже Австрія рішила.
Тюремний кибель — що в ньому за сила!

І вйходок, і мебель враз! Вигідне
Береш його, виносиш, ну, і прямо
На поле лий чи в компостову яму.

Встаєм раненько, миємось гарненько,
Вбираємось і стелим ліжко вмить,
Пісочком казню метемо чистенько,
Тоді давай ходить, ходить, ходить...

Шість кроків там і шість назад — досить,
Щоб не крутився світ, та трьом тісненько;
То два нас ходить, а один сидить,
Той встане — з нас один сіда смирененько.

Колись в Боріславі були землею
Два ріпники присипані: три дошки
Над ними стали скісною крівлею.

Лиш люльку мали і вода сльозила
В кутку: сей воду ссе, той курить трошки...
Сім діб! І нас того ж тюрма навчила

ПРОХІД

Прохід — не хлопський в полі, і не панський
В садках тінистих, не філософічний
Той Шіллерівський, а гігієнічний
Прохід, регламентований, арештантський!

Зима чи літо, дощ, сніг чи погода,
Мороз чи спека, на годину в добу
Женуть дозорці в'язнів, мов худобу,
По черзі на прохід до огорода.

Дерев там тільки, що паркан з ялиці,
А зелені, що поза ним доглянеш,
А неба, що доглянеш з дна криниці.

А в грудь як свіжого повітря втягнеш,
То світ закрутиться, мов у п'яниці,
І ще сумніший, безсильніший станеш.

Ні, наш тюремний домовий порядок
Бува часом дотепний! Ну, скажіть:
Киблювання полуднішне й обід
Ураз — чи дотеп се, чи лиш припадок?

І запах саламахи й киблів смід!
Рядком з водою становлять коновку,
І хліб кладуть, і в киблі ллють карболку
Ніс арештантський все знесе й живіт.

Щаслива Австріє! Той ум великий,
Що видумав сей дотеп, варт вівіки,
Щоб святкувать ім'я його празнично!

Перед його ідеєю я клонюсь:
Не апетитно, та зате практично;
*Minus de genus, si constructio bonus*¹.

¹ Не важний рід, коли складня добра.

Беруть діру, залізом обкують,
Приправлять курок і язик для маху —
І самопал готов. Отак, мабуть,
І арештантську варять саламаху.

Беруть котел води і жменю круп —
Ось вам і суп: досиплють кмину жмійку,
То звесь кминковий: краяну печінку —
Звесь леберсуп; а хліб — хлібовий суп.

На друге йде капуста й воловина
В неділю (евфемічно — жил і лою
Бува не раз в тім м'ясі половина!),

В будні горох, фасоля (впів з гнилою!),
Логаза, каша гречана й «дубова» —
Ось вам вся наша «карта страв» готова.

Та ви не думайте, що вища власть
Лишає так се діло, без призору!
Вона пильнує прав у всяку пору
І параграфів скривдити не дасть!

.

А як обід готов, то відкладають
Найкраще м'ясо, хліб і відливають
В тарілки саламаху — ще густою,

Дадуть омасті і несуть хоообре
До президента. Той скоштує. «Добре!»
Тоді для нас розбовтують водою.

В тих днях, коли, неначе риба в сіті,
Мій вольний дух в тісних тих стінах б'ється,
Смертельний холод в душу аж крадеться,
І нікому потішити, ogrіти,

Одним одна лишилася мені ти,
Мужицька пісне, в котрій люд весь плаче.
І мому серцю легшає неначе
З народним болем в один такт боліти.

О ви, кристалізованії стони,
Ви, сльози, перетоплені в алмази,
Зітхання, влиті у тужливі тони!

Не покидайте ви мене в тій хвили!
Кріпіль, щоб ті безумства, муки, врази
Мойого духа глиб не помутили!

Замовкла пісня. Чи ж то їй, свобідній,
Золотокрилій пташці, тут витати,
В тій западні понурій, непривітній,
Де чоловік потоптаний, проклятий?

Чи ж їй огидний образ той писати,
Як страж встромляє свої лапи мідні
В мою кишеню, чоботи, в послідній
Рубець одежі і в послідні шмати?

Тютюн, огонь, папір і оловець,
Ось чого власть шукає так пильнейко,
Що влізла б аж в нутро тобі, здається.

І мовкне пісня. Так і соловейко
Втікає від гнізда, писклят, яєць,
Коли людська рука їх доторкнеться.

HAUSORDNUNG¹

Надворі, там, за парканом тюремним,
Є конституція, якісь закони;
Для нас вони є тільки міфом темним,
Лиш дзвоном, що не знати, де він дзвонить.

Вся конституція, закон увесь
У нас упрощені, що годі далі:
Один існує кодекс в криміналі,
А кодекс дивний той — Hausordnung звесь.

Не писаний се кодекс, а існує
Лиш в усній і п'ястучній передачі,
З практичних лекцій його в'язень вміє.

Його встанови бистрі як штафети.
Директор, ключник, стражники добрячі —
Їх знавці, виконавці й інтерпрети.

¹ Домашній порядок.

Не вільно в казні тютюну курити,
Книжок читати, ні свічок світити,
Не вільно в візитирку говорити,
В вікно глядіти, грішми що платити.

Папір і оловець при собі мати —
Для арештанта се тяжка провина;
Ножа тож казня мати не повинна,
Хліб нігтями й зубами треба рвати.

А ключник, стражник може в кожній хвили
Перетрясти все в казні, обшукати
Вас до сорочки, «мачку засвітити»

І язиком, як хоче, вас честити,
За кару вас в «густую» казню дати,
Де б вас кумпани обкрадали й били.

КЛЮЧНИКИ І ДОЗОРЦІ

Ні, вас забути був би гріх великий,
Чесні панове ключники й дозорці!
Та й як похвал відмовити вам порцї
Там, де над всім царюють ваші крики?

Ви продали себе в кати й на муки.
За 300 гúльденів річної плати
Готові з друга, брата шкуру драти,
Як лиш він тут попадесь вам у руки.

Понижені до розряду собаки
Порядком нашим, ви й мститесь таки,
Понижуючи других якомога.

Грим, грим! «Дід» входить: хліб приніс. З порога
На піл покинув і попхнув ногою —
І я почув, що є власть надо мною.

Что ми шумить, что ми дзвенить, мов в хмарі
Грім? Декретіві бігають до вмору,
Гуркочуть ліжка, миють коритарі,
Труть, білять, миють в казнях і знадвору.

«Комісія, комісія! — гуде,
Мов шелест листя, як зближаєсь буря. —
Висока урядовая фігура.
Сам пан надрадця на контроль іде!»

В неділю рано дух дунув господній
Над океаном, все аж до безодні
Стряслось — фігура в кримінал явилась.

Із казні в казню йде — весь штаб круг неї...
«Замкніть вікно!» — дід крикнув нам крізь двері,
Щоби фігура не перестудилась.

Ввійшла фігура. «Як зветесь ви?» — «Фра́нко».
«Гм, Станко?» — «Фра́нко!» — «Станко, запишіть.
Давно тут? — «Місяць». — «Гм! А ти, коханку?»
— «Сім день». — «А ти?» — «Я завтра йду на світ».

Побачив книжку. «Маєте дозвілля
Читать?» — «Так». «Гм!» — На ліжка, на суфіт
Зирнув. «Гм, гм! А тут нема вентиля?»
— «Нема». — «Нема? Гм, добре, запишіть!»

Тут ключник кинувсь: «Є зато венти́лі
В двох казнях, там! — «В двох казнях? Запишіть!
А ви б часо́м вікно тут отворили!»

(Мабуть, у ніс фігурі вдарив смрід!)
— «У нас вікно отверте день і ніч!»
— «Ага, гм! Запишіть!» — І вийшли пріч.

ТЮРЕМНА КУЛЬТУРА

Хоч в криміналі крати, грубі мури,
Ковані двері, варті й не злічити,
А все, щоб не змовлялись інквізити —
То таки й тут озвався наш вік культури.

Тут телеграф є свій — і досконалий!
Весь апарат — стіна й кавалок тріски,
І з казні в казню йдуть по нім сигнали.
Се теж культурний виплід, «echt»¹ австрійський.

І пошта йде з вікна в вікно поночі,
Безплатно перевозить хліб, «маняти»,
Тютюн, огонь — про письма й не казати.

Бува й сміттяр при дверях заскребоче
І крізь шпару «грипсанку» спішно всуне,
І тій Теміді в сліпі очі плюне.

¹ Чисто, правдиво

РОЗМОВИ

А прочий час заповнюють розмови.
Сей своїм «ділом» мучить всіх і нудить,
Той жарти строїть, всіх смішить готовий,
А інший в споминах колишніх блудить.

Хто казку каже, хто знов тугу в собі
Гне й ходить, ходить, тільки чути кроки...
Часом на всіх наляже сум глибокий.
І довго в казні тихо, наче в гробі.

«Вдуріти можна!» буркне хтось і люте
Прокляття вліпить. «Гей, брати, ануте!
Чого похнюпились? Нехай на панську

Макóву смуток! Грим об землю лихо!
Зберімось лиш на голоси і тихо
Затягнем нашу пісню арештантську!»

ПІСНЯ АРЕШТАНТСЬКА

Хто любить місяць, я без сонця в'яну,
В тюрмі про волю вже й не нагадаю!
Сиджу й клену свою судьбу погану,
Тих вороженьків, що з-за них страждаю.

«До суду кличуть, бач, до протоколу.
Суддя мій лютий, став грозить киями...
«Скажи всю правду, то підеш на волю!»
Я визнав правду — і пішов в кайдани.

«Читають дéкрет. Стали батько й мати,
Плачуть, не сміють і руки подати...
— «Бач, синку, де непослух той доводить!

«Господар в путах, в бурій куртці ходить,
В довбáнці вбутий, стрижене волосся,
В полі ж пшениця сиплеться з колосся».

ХТО ЇІ ЗЛОЖИВ

«Некепська пісня, пане, — Герсон каже, —
Стара бригідська пісня! А зложив
Її хлоп простий, простий хлоп, аякже!
Не тямлю, чим на кару заслужив.

«А кару довгу мав, вже десять літ
Сидів, а ще, мабуть, мав п'ять сидіти.
От раз комісія якась, адіть,
Прийшла в Бригідки щось там оглядіти.

«А він сидить коло вікна й співає
Сю саму пісню — а співав чудово —
І плаче так, що аж ся серце крає!

«Пани тихцем списали слово в слово
І вислали до Відня. Ну, й за пару
Неділь прийшло: змазав му цісар кару».

Народ наш в бідах добрий практик: зла вість
Його злякать, ні здивувать не може.
Недаром він зітха: «Не вводь нас, боже,
Під панську карність, а людську ненависть!»

Людська ненависть — се ж найтяжче горе,
Найгірша кара для громадянина!
Він без людей — слаба в степу билина,
Котру, хто хоче — стопче й переоре.

З тим горем, з тою карою страшною,
Що бит людський стинає мов косою,
Він панську карність ставить нарівні —

Ту, що про себе шумно так голосить,
Немов вона, мов другий Атлас, носить
Весь лад суспільний на своїй спині.

Ні, ви не мали згляду надо мною!
Хоч око в око ви не сміли стати,
Не сміли свої правди нам сказати —
Ви підступом побили м'я без болю!

Щоб над безсильним, хорим показати
Звірячу силу, ви добов нічною
Напали м'я, мов вовк за звіриною,
Ви чатували на порозі хати.

Ви права сторожі? Ні, право в вас
Лиш щит, котрим безправ'я закриваєсь!
Судіть мене, та вас осудить час!

Нехай тепер безсильно розбиваєсь
Мій крик о зимні стіни, прецінь раз
Він вирвесь, і ваш сон його злякаєсь.

У сні мені явились дві богині.
Лице одної — блиски проміністі,
Безмірним щастям сяли очі сині,
І кучері вилися золотисті.

Лице другої чорний крив серпанок,
І чорні очі, наче перун з тучі,
Блищали, коси чорні та блискучі, —
Була немов літній, бурливий ранок.

«Не плач, дитя самотнє, цить, мій світку, —
Сказала перша (що за голос милий), —
Ось на тобі мій дар, чудову квітку!»

І соняшник дала мені розцвілий.
А друга мовчки терн втиснула в руку, —
І враз я радість вчув і люту муку.

І говорила перша: «Я любов,
Життя людського сонце невечерне.
Як соняшник за сонцем, так за мною
Най раз на все твоє ся серце зверне.

«І світ, і люди — всі перед тобою
Являться будуть світлим боком: скверне,
Погане, зле — лиш з наслуху, немов
Крізь сито тільки будеш знать. Оберне

«Мій дар до тебе ширих серць багато,
І від найліпших, найчесніших твоїх
Віку — добра й любови зазнаєш много.

«Тож хорони, дитя, сей дар мій свято!
Любов людей, мов хліб той до засіка,
Громадь і степенуй в любов до чоловіка!»

- І говорила друга: «Я ненависть,
Любви сестра й товариш невідступний.
- Ненавиджу я все, що звесь лукавість,
І кривда, й лад нелюдський та підкупний.
- «Ненавиджу я всю тоту неправість,
Що чоловіка пха на путь непутний,
Що плодить в душах підлість, брехні, зависть,
Крутіж отой могучий, каламутний.
- «Не в серці людським зло! А зла основа —
Се глупота й тота міцна будова,
Що здвигнена людьми і їх же губить.
- «Се зло й тобі прожре до кості тіло,
Щоб ти зненавидів його і бивсь з ним сміло.
Хто з злом не боресь, той людей не любить!»

Сидів пустинник біля свого скиту
Серед лісів безмірних та безлюдних
І слухав пташок голосів пречудних
І вітру в гіллі пісню сумовиту.

Аж бач, голубка, його пташка біла,
Що вже два дні не знає де пропадала,
Туж понад ним крильцями стріпотала
І тихо в нього на колінах сіла.

Старий погладить хтів її руков —
Та й обімлів: ті крильця сніжнобілі
Оббризкала червона людська кров.

І зойкнув дід: «Прокляті, зсатанілі
Часи, коли з осель людських в сей ліс
На крилах голуб людську кров приніс! ¹

¹ Мотив із Ленау.

Росіє, краю туги та терпіння,
Чи ж не такий ти час проходиш нині?
В тривоги й самолюбія пустині
Позабивались старші покоління,

Тремтить вся сила краю, як заклата,
А тим часом на лютий бій за волю
Летять малії діти — голуб'ята,
Кістями лягають у сніжному полю.

Росіє, краю крайностей жорстоких!
Твій витязь Святогор дріма в печері,
Козацька воля спить в степах широких,

А дівчина-голубка на бульварі
Платком, а не лицарською трубою
Сигнал дає до кроволиття й бою.

Як я ненавиджу вас, ви машини,
Що трéте кості, рвете серце в грудях,
Вбиваєте живу́ю душу в людях
І потім кажете: «Що ж, ми невинни!

Нас на такі заведено пружини,
Ми мусимо! В самих не раз вся суть, ах,
Бунтується... Та що робить! Не будь, ах,
У нас тих пут, становища, родини»...

Як я ненавиджу вас, добрі, щирі,
Що служите неправді, підлоті —
Чи служите у злій, чи в добрій вірі!..

Ні, ті, що в добрій вірі служать, ті
Ненависні мені в найбільшій мірі,
Як на рабі тім пута золоті.

Що вовк вівцю їсть — жалко, та не диво,
На те він вовк, розбійник, душогубець;
Та якби віл, спокійний травоскубець,
Принявся враз живеє рвать м'ясиво?..

Що ширить тьму у рясі темнолюбець,
Що кат у фράку точить кров, як пиво,
Що злодій — фарисей основи живо
Спаса — се зле, та злий в злім не проступець.

Та чесний чоловік, що злomu служить,
Своєю честю покриває мідний
Лоб підлоти, а стиха плаче й тужить, —

Се вид, найвищої погорди гідний,
Се вид Пілата, що Христа на муки
Віддав, а сам умив прилюдно руки.

ЛЕГЕНДА ПРО ПІЛАТА

Пілат Христа віддав катам на муки
І мовив: «Я невинен, вам бажалось!»
Взяв воду і, прилюдно вмивши руки,
Пішов обідать, мов ніщо й не сталось.

Та сталось так: немов на вид гадюки,
На вид його уростіч все пускалось —
Раби, прислуга... навіть заметалось
Безстрашне серце в воїна-звірюки.

Пішов на кришу, де чекала жінка,
Так та з страху лиш скрикнула в нетямі,
Вниз верглась і розбилася об камінь.

Пішов в покій, де в пуху спить дитинка,
Так та лиш витріщила оченята
На нього й вмерла, диким жахом стята.

І бог поклав клеймо на груди Пілата,
Життя, смерть, тіло й дух його прокляв
Гірш Каїна, бо Каїн, вбивши брата,
Не мив рук з крові, винним чувсь, тікав.

А сей, що правду чисту в руки ката
Віддав, одвіт від себе відпихав:
То й правда вся була йому віднята,
Все, чим він жив, гордивсь і віддихав.

Сім'я його пропала, наче тінь,
І кесар з служби з ганьбою прогнав,
І рідний гóрод випхнув з своїх стін.

Старий, слабий, край шляху він стогнав,
Шматка просив, та до кінця ворожі
Камінням в нього кидали прохожі.

А як умёр, хтось трупа взяв за ноги
І вкинув в яму й камнями прикидав, —
Та через ніч труп знов покрай дороги
Лежав — гріб тіло кляте з себе видав.

Тоді стягли тернів, будячця купу,
І трупа вергли, й жар підвергли лютий;
Терни згоріли, та нічого трупу
В огні не сталось — він лежав неткнутий.

Тоді, каміння жорнове на шию,
На руки й ноги начепивши, в море
Прокляте тіло ввергли в чорторию.

Та повривались шнури конопляні,
І труп Пілата, всій землі на горе,
Ще й досі плавле десь по океані.

КРИВАВІ СНИ

В тюрмі мені страшливі сняться сні,
Та й чи то сні лишень — і сам не знаю,
Такі виразні та тривкі вони,
Такий несонний біль мені вчиняють.

Найтяжчі муки, лютії тортури,
Які лиш людям люди завдавали,
І ті, що в них страждали і вмирали,
Заповнюють тюрми моєї мури.

Мов рій, товпляться привиди криваві:
Страшні злочинці і святі герої,
І рани їх я бачу мов наяві.

Із ран тих наче грім лунає в моїй
Душі: «І нам частину співстраждання,
Частину пісні за важке конання!».

Христос, бичами зсічений, криваві
Терни в волоссю, хрест свій приволік;
В руках, ногах від гвоздів діри ржаві,
Стоїть і шепче: «Ось я, чоловік!»

Джордано Бруно на кострі горючим,
З язиком, щойно вирваним кліщами,
З тілом, від свіжих ще тортур болючим,
Глядить у жар під своїми стопами.

І Кампанелла висить на тортах:
Двадцятий раз йому друхочуть кости,
Сустави крутять і печуть підошви.

І з стогоном глухим, несвітським, в мурах
Тюремних віє щось, мов легіт в полю:
«Се муки й кров за світло, поступ, волю!»

«А за що ж ми терпіли муки й мерли? —
Нова громада стогне відкись зліва. —
Ми — гній історії, ми — негатива, —
Чи ж в нас не людське тіло, з дроту нерви?»

Ось Дамієн. Яку прийняв він муку
За те, що короля ранів блудного!
В іспанських чоботах ламали ноги,
На сірковім огні палили руку,

Горючими кліщами тіло рвали,
І олово та сірку в свіжі рани
Лили, і кіньми рвали й чвертували!

«Цілу годину я вмирав, тирані!
Посивів з болю!» І було се вчора,
В Парижі славнім, в вік Руссо й Вольтера.

Ось Гонта йде, весь синій від побою,
З відтятим язиком він і рукою:
Його садять на розжарену шину
І шкуру днуть, аж всю обдерли спину.

А далі сотні, тисячі проходять
Кривавих тіней німо надо мнов;
Їх б'ють, рвуть, палять, в колесо городять,
І в ямі коденській булькоче кров.

Проч, проч, нещасні тіні, спіть спокійно
В могилах своїх темних, позабутих,
Чи ж мало людськості мук ваших лютих!

Щоб з вами й ми терпіли ще подвійно?
Пропав вже час тортур і мук таких!
Спіть, не тривожте наших серць м'яких!

Минув час мук? Брехня! Чи ж давній час,
Як гибли Пестель, Каракозов, Соня?
Як мучивсь Достоевський і Тарас?
Хіба ж тепер вже кандалі не дзвонять?

Хіба різки ще не свистять у вас?
Цілими селами в тюрму не гонять?
Хіба гармати мідних гирл не клонять
Над містом, всіх готові зжерти враз?

М'які серця в вас, бо трусливі вчаси!
А звір зневаги до людей, і власти,
І тьми росте і висить (по) над вами!

Ми, його жертви, вас зведемо з могили:
«Не м'якніть без часу! Гартуйте сили!
Гоніте звіря, бийте, рвіть зубами!»

Багно гнилее між країв Європи,
Покрите цвіллю, зеленню густою!
Розсаднице недумства і застою,
О, Австріє! Де ти поставиш стопи,

Повзе облуда, здирство, плач народу,
Цвіте бездушність, наче плісень з муру.
Ти тиснеш і кричиш: «Даю свободу!»
Дреш шкуру й мовиш: «Двигаю культуру!»

Ти не січеш, не б'єш, в Сибір не шлеш,
Лиш, мов упир, із серця соки ссеш,
Багно твоє лиш серце й душу дусить.

Лиш гадь і слизь росте й міцніє в тобі,
Свобідний дух або тікати мусить,
Або живцем вмирає в твоїм гробі.

Тюрмо народів, обручем сталеним
Ти обціпила їх живі сугави
Й держиш — не для пожитку, не для слави,
А лиш для жиру клéвретам мерзенним.

Отак пастух попута коні в полі
Черéз-ногу; здаєсь, три нóги вільні,
А йти вони, ні бігти не зусильні —
То ржать, гризуться спільники неволі.

Отак і ти попутала народи,
Всім давши зверхні вигляди свободи,
Щоб óдні óдних гризли і душили.

І хоч всі дружно рвуться з тво́го круга,
Та в різні боки шарпають друг друга.
Сей колот — джерело твоєї сили.

ЕПІЛОГ

(Присвячено русько-українським сонетарям)

Голубчики, українські поети,
Невже вас досі нікому навчити,
Що не досить сяких-таких зліпити
Рядків штирнадцять, і вже й є сонети?

П'ятистоповий ямб, мов з міді литий,
Два з чотирьох, два з трьох рядків куплети,
Пов'язані в дзвінкі рифмові сплети, —
Лиш те ім'ям сонета слід хрестити.

Тій формі й зміст най буде відповідний;
Конфлікт чуття, природи блиск погідний
В двох перших строфах ярко розвертаєсь.

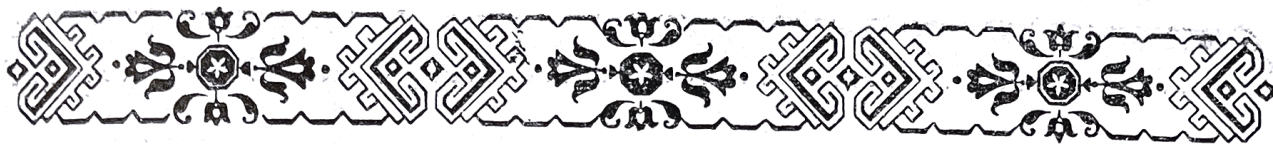
Страсть, буря, бій, мов хмара піднімаєсь,
Мутить блиск, грізно мечаєсь, рве окупи,
Та при кінці сплива в гармонію любови.

СОНЕТИ З ІНШИХ ЦИКЛІВ І ЗБІРОК

Осінній вітре, що могучим стоном
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати —

Що у щілинах диким виєш тоном
І рвеш солому із сільської хати,
Зів'яле листя гоном-перегоном
По полю котиш, — вітре мій крилатий!

Я довго, пильно слухав стону тво́го
І знаю, чом так стогнеш ти і плачеш:
Тобі жаль сонця, цвіту, дня літньо́го!

О вітре, брате! Як мене побачиш
Старим, зім'ялим, чи й по мні заплачеш,
Чи гнівно слід буття завієш мо́го?..

ЖУРАВЛІ

Понад степи і поле, гори й доли,
Понад діброви, зжовклим листом вкриті,
Понад стернища, зимним вихром биті,
З плачем сумним, мов плач по кращій доли —

Понад селіща бідні, непошиті
Хатки, обдерті і пусті стодóли,
Понад люд темний, сумовитий, голий,
Ви пливете по млистому блакиті.

Куди? Куди? Чи в кращий край зелений,
Залитий світлом, зіллям умаєний,
На нитку мов нанизані, мчите ви?

О, ждіть! Ось в мглистій і вогкій ярузі
З крилом підтятим брат ваш сохне в тузі!
Возьміть мене в путь, браття! Де ви? Де ви?..

Післа́нці півночі, в дале́кім юзі,
В прекрасні́м краю́ барв, багатства, пісні,
Перекажіть про сірі, безути́шні
Мгли, що сто́ять на наші́м видокрузі!

Перекажіть про бідність, сльози вічні,
Про труд безсонний в бою і натузі,
Про чорний хліб твердий, пече́ний в спузі,
Про спів жалі́бний, мов вітри до́лішні!

Перекажіть про те, що вас прогнало
З нещасного, хоч рідного вам, краю,
Щоб всяке щире серце й там ридало!

Та сли й там бі́дні схнуть, терплять, ридають,
Сли й там зе́мля ссе кров їх, сльози й піт,
А хлі́б дає не їм — мовчіть, мовчіть!

Тихенько річка котить хвилі чисті,
Так тихо, що в ній чуєш, як тріпочесь
Сверщок, що впутавсь у зів'ялім листі, —
Що і самому розплистись в ній хочесь.

Тихенько зорі моргають іскристі...
Зірниці промінь, мов дитя, хлюпочесь
В хрустальних водах: голії, безлисті
Нависли лози — їм заснути хочесь.

На дні перловім шука спить спокійно,
Ліниво зіви шевелить криваві,
І рак з нори виповзує повільно.

І в серці людським зорі золотаві
Мигтять, та шука люта дрімає
І задрість гострі щипці виставляє.

Паде додолу листя з деревини,
Паде невпинно, чутно, сумовито,
Мов сльози мами, що на гріб дитини
Прийшла і плаче, шепчучи молитов.

Осики лист кривавий із гіллина
Паде, немов ножем його пробито:
Жалібно жовте листя березини,
Здається, шепче: «Літо, де ти, літо!»

Лиш дуб могучий, жолудьми багатий,
Спокійно в темну, зимну даль глядить,
Таж він не дармо тепле літо втратив!

Най в'яне листя, най метіль гудить,
Се сил його не зможе підірвати,
І плід його приймесь і буде жить!

Плив гордо ястріб в лазуровім морю,
Широко круг за кругом колесив,
А на горі, в ожиданню і горю,
Лежав я й лету ястреба слідив.

Я ждав на ню, свою єдину зорю...
Мов ястріб, бистро я сюди спішив —
Від рана жду, думками поле орю. —
Нема голубки! Серце біль здушив.

Нема голубки! Тільки ястріб в'ється!
Нема голубки! Тільки серце б'ється!
Вже ніч. — В розпуці знов я геть пішов.

А за ліском на тій ж горі чекала
Вона весь день на мене, виглядала,
Тужила важко й плакала за мнов.

Від того дня вже другий рік пройшов.
У чистім полі знов лежу я в горю,
Гляджу на небо ясне... Надо мнов
Знов плаває ястріб в лазуровім морю.

Обколесив, тепер шибнув стрілов...
Отак і-я простір думками порю,
Та темно в нім, навіки мглою густою
Закрила доля мбою ясну зорю.

Так темно, зимно! Наче серце стине,
І думка в мізку мов пилина гине,
І ворухнуть не можу я рукою,

Коли спімну, що ні одно гаряче
Дівоче серце не зітхне, не сплаче
І не затужить нищечком за мною.

І ти підеш убитою дорогов,
Котрою день в день тисячі ідуть!
І ти пониження й неволі путь
Пройдеш, як другі, до кінця самого.

Тепер ще ти боронишся, небого,
Ще молодою кров'ю жили б'ють —
І свіжі думи сили додають,
Та швидко опору не стане тво́го.

В глиб звільна втягне тя багно гниле
І в кров усіми порами віссеться,
Повітря вколо тебе затрує,

І сили волі в тебе не знайдеться,
Щоб опиратись довше! Затонеш ти —
І, труп живий, безвладно поплинеш ти!

Я буду жити, бо я хочу жити!
Не шадячи ні трудів, ані поту,
При ділі, що наш вік бересь вершити,
Найду й свою я тихую роботу.

З орлами я не думаю дружити,
Та я опрусь гниючому болоту;
Щоб через нього й другим шлях мостити —
На те віддам свій труд, свою охоту.

А як часом моя послабне сила,
І серце в груді біль зціпить пекучий,
І людська злість зморозить кров у жилах,

То човник м'я перенесе летючий —
Твоя любов підніме м'я на крилах,
Аж поки вал не зломиться ревучий.

ДАНИЛОВІ МЛАЦІ

Прочитавши його віршик «Не можна всім догодити»

Отче Даниле! Ще не все той вільний,
Хто з своїх пут сміється і кепкує,
Не все ще той поет великий, чільний,
Хто вірші пише і слова римує.

Не все ще той святий, хто богомільний,
Ні той високий, хто ся вгору дує;
Не все нас сміх розвеселить весільний,
Ні розслезить нас той, що все сумує.

Не в тім, співаче, сила слова твого,
Щоб ти раз в раз мок в сльозах, кис у горю,
Ні щоб сміявсь, чи є чи не є з чого.

Ти будь керманич наш в бурливім морю,
Щоб в тобі бачив люд привідця свого
І все чув добре слово в добру пору.

За що, красавице, я так тебе люблю,
Що серце тріпаєсь в грудях несамовито,
Коли проходиш ти повз мене гордовито?
За що я тужу так, і мучусь, і терплю?

Чи за той гордий хід, за ту красу твою,
За те таємне щось, що тліє полускрито
В очах твоїх і шепче: «Тут сповито
Живую душу в пелену тісну?»

Часом причується, що та душа живая
Квилить, пручається — тоді глибокий сум
Без твого відома лице твоє вкриває.

Тоді б я душу дав за тебе. Та в ту ж мить
З очей твоїх мигне злий насміх, гордість, глум,
І відвертаюсь я, і біль в душі щемить.

Так, ти одна моя правдивая любов,
Та, що не суджено в життю їй вдовольнитися;
Ти найтайніший той порів, що бурить кров,
Підносить грудь, та ба — ніколи не сповниться.

Ти той найкращий спів, що в час вітхнення сниться,
Та ще ніколи слів для себе не знайшов;
Ти славний подвиг той, що я б на нього йшов,
Коб віра сильная й могучая десниця.

Як згублену любов, несповнене бажання,
Невиспіваний спів, геройське поривання,
Як все найвище, чим душу я кормлю,

Як той огонь, що враз і гріє й пожирає,
Як смерть, що забива й від мук ослобоняє, —
Отак, красавице, і я тебе люблю.

Не раз у сні являється мені,
О люба, образ твій, такий чудовий,
Яким яснів в молодощів весні,
В найкращі хвилі свіжої любови.

Він надо мною хилиться, страшні
Полошить мари... З трепетом, без мови
Я в тії очі знов гляджу сумні, —
Що жар колись ятрили в моїй крові.

І на моє бурливе серце руку
Кладе той привид, зимну, як змія,
І в серці втишує всі думи й муку.

На привид тихо не змигнувши, я
Гляджу. Він хилиться, без слів, без згуку
Моргає: «Цить! Засни! Я смерть твоя!»

Безсилля — ах! Яка страшная мука!
Чуття ще в серці полум'ям горять
і думи рвуться, як орел, ширять,
та воля мов розбита, мов безрука.

Немов стріла з розламаного лука
не полетить, так нині не летять
слова, і блиски, й фарби, не хочуть
служить уяві. — Ох, важка розлука!

Неначе з гір, де повно світла, барви,
і запаху, і співу пташенят,
і стрекоту сверщків, потоків шуму,

зійшов я вниз, де гниль, погані лярви,
де душно, мрячно, пута знай дзвенять
і чахне дух серед зневіри й глуму.

Недовго жив я ще, лиш сорок літ,
і сил не тратив на пусту мамону.
Невже ж уже минув я свій зеніт
і розпочав спаdistий шлях до склону?

О бідна расо, що такий твій плід
слабий! Хвалиться ним нема резону.
Та й швидко ж той твій метеор поблід,
не мавши навіть доброго розгону!

Аж соромно, та що його робить!
І кінь, мовляв, не тягне понад силу,
Хай велетні могли співать, творить,

могли боротись, тішитись, любить
в вісімдесятих році, — нам в могилу
вже в сороковім треба карк хилить.

Я згадую минулеє життя
спокійно, та без радості, без туги:
одно із нього виніс я чуття,
що я не був у нім щасливий, други

Багато праці, і турбот, і скрут,
та не було вдоволення, утіхи;
мов віл в ярмі, я чув на собі прут
і тяг — чужого скарбу повні міхи.

Хоч не згасав ніколи огник мій,
та полум'ям не бухав, більш димився,
а замість світла сипав іскор рій.

Хоч ненастанно стяг мій з вітром бився,
Та не високо плив в руці слабій,
і хоч я жив, то все ж я не нажився.

Заким умре ще в серці творча сила
і дар пісень заглухне в тишині,
немов пахуча та фіалка мила,
що в'яне у пустому бур'яні, —

я раз іще б хотів простерти крила
і побуять свобідно в вишині,
і оживить ті спомини, що скрила
ворожа доля у душі на дні.

Вони живі донині в тій могилі,
я чую їх, як рвуться, як печуть...
Спинити їх, здушить їх я не в силі.

Та чи знайду я сили, щоб відчуть,
щоб пережити знов ті любі хвилі
і виплакати піснями їх ось тут?..

О, бо і я зазнав раз щось такого,
що хоч ще повним щастям не було,
та дуже близьке вже було до нього,
як щастя — швидко надійшло й пішло.

У біднім, прозаїчнім тім життю
се був момент казб́очний і кипучий,
се був неначе той брильянт блискучий,
що хтось найшов загублений в сміттю.

І відки се мені прийшло, і як,
і чом прийшло, і чом пропало живо, —
я й досі зба́гнути не міг ніяк.

Одно лише я чую справедливо:
тоді пізнав я, що в життю за смак
і чим бува любов, святее диво.

П'ятнадцять літ минуло. По важкій,
завзятій боротьбі я опинився
побитий, хорий. У тишú, в спокій
я на село із міста схоронився.

Хоч молодий ще, був я у такій
зневірі, світ весь так мені змінився
з рожевого на чорний, що в гіркій
знетямі з бою я відсторонився.

У мене зблідли давні ідеали,
і люди видались таким дрібним,
мізерним кодлом, що для мене стали

чужі й далекі. Треба бути дурним,
щоб задля них у бій іти, як в дим;
ті, що терплять, варт тóго, щоб страждали.

Маленький хутір серед лук і нив
на горбику над річкою шумною, —
от там я в простій хлопській хаті жив,
і самота, і сум жили зо мною.

Із трьох боків поля ті обмежів
могутній ліс зеленою стіною,
і шумом серцю він на сон дзвонив,
і сум по травах розносив луною.

Він тяг мене в свою таємну тінь,
і свіжий подих віщував розраду,
і листя знай мені шептало: «Скинь

із серця всі згадки про зваду й зраду!
Природі-мамі до грудей прилинь
і тут знайдеш нову, святу принаду».

Найгірше я людей боявсь тоді
і обминав їх, мов болючу рану.
Тужний їх вираз, лиця їх бліді
болять мене, коли на них погляну.

Я знав, в якій вони живуть біді,
та як же я до помочі їм стану?
Я знав, що пута їх міцні й тверді
і, не зламавши їх, я марно зв'яну.

О, я боявся їх, немов докору,
мов зрадженої любки тихих сліз,
неначе сам я винен був їх горю.

От тим-то я щодня — відлюдок дикий —
свій біль дрібний і сором свій великий
ховав у серці і тікав у ліс.

Привіт тобі, мій друже вірний, гаю,
повірнику моїх найкращих дум!
Все чисте, ясне, що лиш в серці маю,
надихав свіжий запах твій і шум.

На твоїх полянах, в відлюднім плаю
я розсипав свій жаль, губив свій сум;
у твоїх запахах, неначе в раю,
окрилювався молодечий ум.

Під скрип могутніх конарів дубових
складались перші мої пісні,
слабії відгуки твоїх пісень чудових.

А в бурі рев, як громи навісні
ламали твоїх велетнів корони,
у твоїх криївках шукав я охорони.

Благословенна ти поміж жонами,
Одрадо душ і сонце благовісне,
Почата в захваті, окроплена сльозами,
О раю мій, моя ти муко, Пісне!

Царице, ти найнижчого з-між люду
Підносиш до вершин свого трону
І до глибин терпіння, сліз і бруду
Ведеш і тих, що двигаютъ корону.

Твій подих всі серця людські рівняє,
Твій поцілуй всі душі благородить
І сльози на алмаз переміняє.

І дотик твій із терня рожі родить,
і по серцях мов чар солодкий ходить,
І будить, молодить і оп'яняє.

ДО МУЗИ

Знов кличеш ти мене, моя богине,
В непроходимі нетрі тих часів,
Де правда родиться і правда гине
І де луна ігровище бісів.

У світ краси й гидоти, в море сине,
В аркани злуд, у тайники лісів,
В вир пристрастей, в огонь, що ввік не стине,
І в заколот небесних поясів.

Нехай і так! Підем, моя ти люба!
Скоштуємо ще раз утіх земних
І зирнемо в той вир, де всьому згуба.

Ще раз пройдем по сховищах тісних,
Де жах, і жаль, і мрії, й дійсність груба,
І втомимось, і заснемо по них.

ДВІ ДОРОГИ

В вік до заслуги дві ведуть дороги
І дві корони жизнь нам може дати:
Одна — трудиться і калічить ноги,
А друга — з вірою й молитвою страждати.

Щаслив муж і народ, якого воля
Судьби веде з одної та на другу,
Із поля праці до терпіння поля,
Щоб мовчки йшов через огні й наругу.

Аби ступав, мов ніччю путник в полі,
З сльозою в оці, та з надією в душі,
Що ще діждеться ранку, світла й волі.

І нас, брати, отак веде рука судьби;
Йдучи з молитвою наперекір недові,
Ідім до світла, щастя та любові.

НАШ ОБРАЗ

Чи бачиш, брате, ниву, що широко
Покосом встелена, як лиш засягне око?
Цвітки враз із шовковою травою
Упали стяті й лан покрили весь-собою.

Чи бачиш ліса ти сумну руїну,
Щербаті пні, сяги, і зломи, й трами?
Де велетень стояв, там за малу хвилину
Тріски, колоди, давньої краси відлами.

Та стій, часу пройде́ немного, і травами
Буйніми вкриється простір і пестрими цвітами,
А зруб одягнеться у свіжу деревину.

Так, брате, діється і з нами, русинами.
Стяла нас доля, та не вбила силу
Живу; ми встанемо й закрасимо могилу.

НАУКА

Хоч вічно злий тиран її вбива,
І переслідують підніжки власти,
Хоч пільма рада в гріб її укласти,
Проте вона вівік, вівік жива.

Хоч вихор злоби знай при ній шаліє,
Хоч божим іменем і піп її клене,
Хоч деспота рука її визнавців гне,
Вона все проста, все росте й міцніє.

Хоч людськість блудить часто манівцями,
Вона — спокійний, щирй провідник,
Шукає виходу з стежок блудних.

Хоч в горю й тьмі розпучними словами
Кленуть її людці, вона проклять не чує —
І для добра їх раз у раз працює.

НЕ БІЙТЕСЯ ТЮРМИ!

Не бійтеся тюрми, о други молодії!
Не бійтеся тих пут, що на короткий час
Обкручують, немов холодні, чорні змії,
Безсильне тіло! Що значить се все для нас?

Бажається панам погратися троха з нами,
Бо бачуть, що в тюрмі зовсім ми в їх руках,
Ну, і обвішають старими бреньчачками,
Щоб знати, як було в середніх ще віках.

Ніщо для нас тюрма. Ми інші тюрми знаєм,
Тверді, безвихідні, уперті та живі,
І против них, брати, борню ми підіймаєм!

А в тій слабій, дурній, хоч кам'яній, тюрмі
Ми бачим тільки страх панів і розумієм,
Що панство їх крухе, як мури ті німі.

СОНЕТИ-НЕВІЛЬНИКИ

Сонети, се ж невірничі стихи! Закутий
В тісну форму, мов у пута, тут поет.
Ні вільних тут думок не може розвернути,
Ані ярих картин. Шкода й пиcать сонет.

В неволі й формалізму вік давно забутий
Міг в них ховать Петрарка мислі лет,
Міг граться формою! Та нині гріх замкнути
У клітку вільну мисль, у форми глупий гнет.

Гріх, кажете? Хто зна! Чи вже настав свободи
І волі світлий вік? Пізнали правду всі?
Чи пута тьми й неправд стрясли вже всі народи?

Гей, коб-то знали ми ті пута лиш в стисі!
Коб сотні других пут не гнули, де лиш сходить
І мисль, і голос всякий вільної душі!

Жолудь збирати в ліс побігли діти;
Туй близ окопу дуб розлогий ріс,
Від плоду гнулись черірчаті віти,
І вітер з них ті плóди градом тріс.

Збирають діти, мов збирали б цвіти, —
Лунає співом, ляском, криком ліс, —
Вони ж не знають, що й ступить посміти
У ліс не вільно! — отакий приніс

Міністер за́каз. — Бач, ось наближаєсь
Пан стражник. «Стій! Лови! Держи!» — кричить.
Злякались діти, хто куди ховаєсь...

Той за стрільбу, намірив — вже гурчить
По лісі вистріл — і дитя купаєсь
У крові й жолудь нею червонить.

ДО ДРАНМОРА

Прочитавши його поему «Requiem»

О Дранмор, Дранмор, німче вузлуватий,
Яку ти муку навернув на мене,
Смерть закрива мені життя ясенне
Й не хоче щезнути з моєї хати.

Я ж знаю й сам, що раз мені вмирати,
Та чи в ніщо я розплинусь страшенне?
Так, як в машині ogniще студене,
Дарма від неї праці й руху ждати.

Та що мені думками в тьмі блудити?
Поки огонь в машині мій тліє,
Я хочу жити і людей любити.

Хай жаден світ за гробом не яснє,
Чи ж тьмою смерті світ життя мутити?
Лиш той, хто жить умів, вмирать не пожаліє.

З М І С Т

	Стор.
Сонети Івана Франка. <i>Вступна стаття Д. Павличка.</i>	3

ВОЛЬНІ СОНЕТИ

«Сонети — се раби. У форми пута»	13
«Чого ти, хлопе, вбравсь у стрій лицарський».	14
Котляревський	15
Народна пісня	16
«Незрячі голови наш вік кленуть»	17
«Жіноче серце! Чи ти лід студенний»	18
«Вам страшно тої огняної хвилі»	19
«В снах юності так сквапно ми шукаєм»	20
«Як те залізо з силою дивною»	21
«Смішний сей світ! Смішніший ще поет»	22
Сікстінська Мадонна	23
«Ось спить дитя, невинний ангел чистий».	24
Пісня будучини	25
«Досить, досить слова до слів складати»	26
«Ні, не любив на світі я нікого»	27
«І довелось мені за се страждати!»	28
«Колись в сонетах Данте і Петрарка»	29

ТЮРЕМНІ СОНЕТИ

«Се дім плачу, і смутку, і зітхання»	33
«Вузька, важкая до добра дорога»	34
«Гей, описали нас, немов худобу»	35
«Сиджу в тюрмі, мов в засідці стрілець»	36
«Вам хочесь знати, як нам в тій казяматі»	37
«Не будеш тихо!»	38

«Вже ніч. Поснули в казні всі»	39
«А ледво тільки сон нам зломить очі»	40
«А рано, поки час ще виб'є п'ятий»	41
«Колись в однім шановнім руськім домі»	42
«Встаєм раненько, миємось гарненько»	43
Прохід	44
«Ні, наш тюремний домовий порядок»	45
«Беруть діру, залізом обкують»	46
«Та ви не думайте, що вища власть»	47
«В тих днях, коли, неначе риба в сіті»	48
«Замовкла пісня»	49
Hausordnung	50
«Не вільно в казні тютюну курити»	51
Ключники і дозорці	52
«Что ми шумить, что ми дзвенить»	53
«Ввійшла фігура»	54
Тюремна культура	55
Розмови	56
Пісня арештантська	57
Хто її зложив	58
«Народ наш в бідах добрий практик»	59
«Ні, ви не мали згляду надо мною»	60
«У сні мені явилися дві согині»	61
«І говорила перша»	62
«І говорила друга»	63
«Сидів пустинник біля свого скиту»	64
«Росіє, краю туги та терпіння»	65
«Як я ненавиджу вас»	66
«Що вовк вівцю їсть»	67
Легенда про Пілата	68
Криваві сні	71
«Багно гниє між країв Європи»	76
«Тюрмо народів, обручем сталевим»	77
Епілог	78

СОНЕТИ З ІНШИХ ЦИКЛІВ І ЗБІРОК

«Осінній вітре»	81
Журавлі	82
«Післанці півночі, в далекім юзі»	83
«Тихенько річка котить хвилі чисті»	84
«Паде додолу листя з деревини»	85
«Плив гордо ястріб в лазуровім морю»	86
«Від того дня вже другий рік пройшов»	87
«І ти підеш убитою дорогов»	88

Журавлі і соки
Трофім і соки

«Я буду жити, бо я хочу жити»	89
Данилові Млаці	90
«За що, красавице, я так тебе люблю»	91
«Так, ти одна моя правдивая любов»	92
«Не раз у сні являється мені»	93
«Безсилля — ах! Яка страшная мука!»	94
«Недовго жив я ще, лиш сорок літ»	95
«Я згадую минулеє життя»	96
«Заким умре ще в серці творча сила»	97
«О, бо і я зазнав раз щось такого»	98
«П'ятнадцять літ минуло»	99
«Маленький хутір серед лук і нив»	100
«Найгірше я людей боявсь тоді»	101
«Привіт тобі, мій друже вірний, гаю!»	102
«Благословенна ти поміж жонами»	103
До музи	104
Дві дороги	105
Наш образ	106
Наука	107
Не бійтеся тюрми	108
Сонети-невільники	109
«Жолудь збирати в ліс побігли діти»	110
До Дранмора	111

Якщо і ще збудується
Тимчасово

Зробити осягати

Редактор П. Ящук
Оформлення художника Д. Гринця
Художній редактор М. Страхольот
Техредактор А. Городнича
Коректор А. Кияновська

Иван Яковлевич Франко
Сонеты
(На украинском языке)

Здано до набору 28/IV-1955 р. Підписано до друку 15/VI-1955 р.
Формат $70 \times 108^{1/32}$. Папер. арк. 1,8125. Друк. арк. фіз. 3,625. Друк.
арк. привед. 4,96. Авт. арк. 2,38. Обліково-вид. арк. 2,91. БГ 05969.
Книжково-журнальне видавництво, м. Львів, Підвальна, 3. Зам. 341.
Тираж 11.000. Ціна 2 крб. 20 коп.

Обласна друкарня, м. Львів, Спартака, 4.

2 крб. 20 коп.

372445

213